

Güneyde

Kültür

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ

CİLT : 13

Sayı : 136

Kasım - Aralık 2002

ISSN 1300-2627

Bu Sayıda : Irak ve Yaklaşan Irak Harekâtı Üzerine Birkaç Not - “Yılanların Öcü” İlk Öcü Benden Almıştı - MKÜ’de Görev Değişimi. Çocukluğumuzda Kullandığımız Isınma Araçları- Osmanlı Devleti’nde Sporun Surnamelere Yansıması - Şiirler, Eser Tanıtımları, Kültür ve Sanat Haberleri

İÇİNDEKİLER

Mehmet TEKİN Irak ve Yaklaşan Irak Harekatı Üzerine Birkaç Not	1
Mehmet Turan YARAR Dörtlükler (Şiir)	3
Nedret GÜRCAN "Yılanların Öcü" İlk Öcü Benden Almıştı	4
Ali DAL Hatay'dan Mehmet Akife Nazire (Şiir)	5
Dr. Jale ÖZTÜRK Zarf - Fiillerde Yapı	6
Güneyde KÜLTÜR Mustafa Kemal Üniversitesi'nden Görev Değişimi	26
Bülent NAKİB Çocukluğumuzda Kullandığımız Isınma Araçları	27
Cevher İhsan MİSKİOĞLU Üç Kızın Hikayesi (Şiir)	27
Yunus YILDIRIM Osmanlı Devletinde Sporun Surnamelere Yansması	28
Recep BALCI Doğa Düşmanı mıyız ?	35
Güneyde KÜLTÜR Dr. Edip KIZILAĞLI'yı da Kaybettik	36
Yusuf ŞERİFOĞLU Türk Başkanlık Sistemi	37
Emir KALKAN Dahası Var mı ? ve Şiirde Yeni Tatlar	38
Emel POLAT Kültür-Sanat Haberleri	39

GÜNEYDE KÜLTÜR

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

Cilt : 13 Sayı : 136 Kasım-Aralık 2002
ISSN 1300 - 2627

SAHİBİ ve YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet TEKİN

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Günay ÇELENK

DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Abdurrahman YİĞİT, Yrd.Doç.Dr.Süleyman
HATIPOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Bülent ARI, Bülent NAKİB,

Sadık Ayhan İPEK

AKADEMİK DANIŞMAN VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Haluk AKALIN (TDK Başkanı)

Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK (Fırat Üniv.),

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Fırat Üniv.),

Prof. Dr. Salim CÖHCE (İnönü Üniv.),

Prof. Dr. Gönül AKÇAMETE (Ankara Üniv.),

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Selçuk Üniv.),

Doç. Dr. Erman ARTUN (Ç.Ü),

Doç. Dr. Metin AKKUŞ (Atatürk Üniv.),

Doç.Dr. Turgut KARABEY(Atatürk Üniv.),

Yrd.Doç.Dr. Rifat ÖZDEMİR (Fırat Üniv.),

Yrd. Doç.Dr. Kezban KURAN (MKÜ),

Yrd.Doç.Dr. Meral ATICI (Ç.Ü),

Yrd.Doç. Dr. Hayriye TOPÇUOĞLU (MÜ),

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GÜFTA (MKÜ),

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ (MKÜ),

Güneyde Kültür hakemli dergidir. Bilimsel makaleler en az
iki alan uzmanının onayı alındıktan sonra yayınlanır.

Ankara Temsilcisi : H. Meltem KONUŞKAN

Isparta Temsilcisi: M. Mehtap TEKİN

İsviçre Temsilcisi : Muzaffer MADEN

HABERLEŞME ADRESİ

Mehmet TEKİN

P.K. 344 Antakya-HATAY

İnternet adresi : <http://www.guneydekultur.com>

e-posta : guneydekultur@hotmail.com

BASKI : ÖZİREM Basımevi - ANTAKYA

- * Gönderilen yazı ve fotoğraflar basılsın veya basılmasın iade edilmez
- * Yayınlanan yazıların içeriğine ait sorumluluk yazarlarına aittir.
- * Yayınlanan yazılar üzerinde yazarın izni alınmak suretiyle düzeltme yapılabilir.
- * Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- * Mehmet Tekin posta çeki hesap no : 502404
- * Dergimiz Basın-Ahlak Yasası'na uymayı taahhüt eder.
- * Dergiye gönderilen makalelerin windows Microsoft word sürümlerine göre yazılarak disket olarak gönderilmesi rica olunur.

Kapak resmi :Aralık 2002'de Antakya'da
düzenlenen Uluslararası Deprem
Sempozyumundan görüntüler. Sol üstte
dinleyiciler, altta son oturuma katılanlar, sağ
üstte Vali Zeki Şanal ve Prof. Dr. Nafi Toksöz,
altta oturlardan bir görüntü

OSMANLI DEVLETİNDE SPORUN SURNAMELERE YANSIMASI

* Yunus YILDIRIM
** Osman İMAMOĞLU
Mehmet TÜRKMEN

Özet:

Amaç : Osmanlı döneminde sporun hangi branşlarının surnamelere ne derece yansıdığını tespit etmek ve bu konuda araştırmacılara öncülük etmektir.

Yöntem : Konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Osmanlılar döneminde sportif oyunlar; yaya yarışları, at yarışları, güreş, matrak oyunu, cirit oyunu, kabak oyunu, cünderin gösterileri (binicilik), azab oyunu, okçuluk, gemi savaşları gösterisi, kale savaşları gösterisi olarak incelemeye alınmıştır.

Bulgular : Osmanlı döneminde sportif oyunlar şenliklere heyecan katan ve düğünlerden ayrı düşünülmemeyen unsurlardır. Hemen her düğünde bu tür şenlik ve gösteriler düğünlerin ayrılmaz parçasıdır. Bu düğün ve şenlikler için aylar öncesinden hazırlıklara başlanır, düğün mekanı tespit edilir, düğün için gerekli olan yerlerin yapımı, davetilerin çağırılması, yemekler, oyunlar, gösteriler, hediyeler, nahıllar, ateş işleri ve diğer masraflar için binlerce altın harcanırdı. Düğün ve şenliklerde yapılan spor müsabakaları ve gösteriler; edebi eserlere de konu olmuştur. Halk arasındaki sportif ve diğer konularda coşku ve heyecan "Sürname" müellifleri tarafından daha canlı, sanatlı ve gösterişli ifadelerle edebiyatımıza kazandırılmıştır.

Sonuç: Osmanlılarda spor faaliyetleri insanların kendilerini daha güçlü, zinde çevik ve hareketli tutmalarının sağlanması yanında halkın iç dünyasına yansımış ve surnamelerde büyüklük, güçlülük, güzellik gibi konularla methiye amacına dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler : Surnameler (şiiirler), Spor, Osmanlılar, kültür

REFLECTIONS OF SPORTS ON POEMS IN OTTOMAN STATE

Abstract :

Purpose: To determine during the Ottoman Empire which sports branches how much effects to the poems and to lead the researchers about the subject.

Method : The literature searching that related in the subject has been done. The sporting games during the Ottoman Empire are like those; horse races, wrestling, slang joking, torment, horsemanship, horse riders' show, pedestrian, wrestling, jereed, squash, ship wars show and castle wars show.

Findings: Sports games were considered as elements adding excitement to festivals and as indispensable parts of wedding ceremonies. Almost in every wedding ceremonies, such festivals and shows were inseparable parts of weddings. Preparation for these wedding ceremonies and festivals started months before and wedding ceremony location was determined. Thousands of gold were spent on the building of the places for the wedding, treatment of the guests, food, games, shows, presents, fire work and on other expenditure. Sports competitions and shows which took place during wedding ceremonies and festivals were also subjects to literature. Poets contributed the enthusiasm and excitement of the sports and other subjects in public to our literature with more lively, artistic and ostentatious statements.

Result: As a result, besides the sports activities were performed with the aim of war by the authorities of the age, it reflected on the inner world of the people and it reached the aim of the praise with subjects of beauty, strength and laudatory in poems.

Key words : Poems, Sports, Ottomans, Culture

* Mustafa Kemal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu / HATAY

** On Dokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu/ SAMSUN

GİRİŞ:

Spor; Osmanlı devletinin kuruluş, yükselme, duraklama ve yıkılma dönemlerinde farklı özellikleriyle gerçekleşmiştir. Kuruluş döneminde, dağcılık, binicilik, kılıç sporları avcılığın yanı sıra güreş ve ok atma sporları da Osmanlı spor örgütlerinde kurallarıyla yapılan spor faaliyetleri haline gelmiştir. Kanuniye kadar Türk sporu; önce başkentte, sarayda ve ordu içinde geliştirilmiş, II. Beyazıtla okullara girmiş, II. Selim zamanında, bütün Osmanlı ülkesine Türk Spor teşkilatı yayılmış ve bu kurumlar kendi aralarında bazen yarışma şeklinde, bazen de halka gösteri amacıyla faaliyette bulunmuşlardır. 17. Yüzyılda Osmanlı Türklerinde Spor konusunda teşkilatlanma en gelişmiş bir seviyeye ulaşmıştır (İmamoğlu, Türkmen, Akdenk, Çebi, 1999).

Osmanlı döneminde yapılan düğün ve şenliklerin, sünnet, evlenme, doğum gibi görünen sebeplerinin yanında başka sebep ve fonksiyonları da vardı. Bu sebeplerden en önemlisi iç ve dış dünyaya karşı devletin ve onun sembolü olan padişahın üstünlüğünün ve ihtişamının sergilenmesiydi. Bu düğün ve şenliklere gelen yerli ve yabancı devlet adamları gördükleri muhteşem zenginlikler karşısında hayranlıklarını gizleyemiyor, devletin maddi ve manevi gücünü bir kez daha alkışlamak durumunda kalıyordu. Yine bu düğün ve şenliklerde bir sosyal dayanışma ve kaynaşmada söz konusuydu. Toplumun her kesiminden insanlar bu şenliklere katılıyor bir kısmı izleyici, bir kısmı gösterici, bir kısmı da görevli ve davetli olarak üzerlerine düşeni yapıyorlardı. Bu sebeple halkın sarayla olan irtibatı bir kat daha artıyor ve bazı merakları da böylece gideriliyordu. Bazen de bu şenlik ve düğünler, siyasi ve askeri başarısızlıkları unutturmak veya doğal afetlerin acılarını bir nebeze olsun dindirmek için yapılıyordu. Bu şenlikler vasıtasıyla genel hava yumuşatılıyor, tekrar halka ve saray erkanına bir kendine güven havası geliyor, bir nevi yenilenme ve kendine gelme özelliği ortaya çıkıyordu (Arslan, 1999). Osmanlı'nın cihan hakimiyeti ülküsü, orta Asya'dan gelen örf ve adetleri, İslam dininin etkisi, sosyal bütünleşmeyi sağlama, son dönemlerde batının etkisi ve sporun tarihi seyirindeki kullanım amaçları Osmanlı'nın spor politikasını etkileyen başlıca unsurlar olarak sayılmıştır (İmamoğlu, Türkmen, Akdenk, Çebi, 1999). Osmanlı döneminde yapılan bu düğün ve şenlikler o devirlerde edebi olarak kaleme alınarak Klasik Türk Edebiyatının orijinal türlerinden olan "Sürnâmeler" adlı eserlerle günümüze kadar ulaşmışlardır.

"Sür" kelimesi "düğün, velime, ziyafet, şehrayin, şenlik" anlamlarına gelmektedir. "Name" kelimesi ise "mektup, risale, kitap" anlamlarının yanında "yazılı belge, küçük kitap" anlamlarında kullanılmaktadır (Develioğlu, 1996). Böylece "Sürnâme", "düğün, ziyafet, şenlik ve benzeri konularda yazılan mensur ve mansur" eserlerdir" şeklinde tanımlanabilir. "Sürnâmeler" padişahlarının erkek çocuklarının sünnet düğünlerini, kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenme düğünleri vesilesiyle yapılan "Sür-ı Hümayûn"ları anlatan edebi eserlerdir. Tarihçilerin bazen kuru bir ifadeyle anlattıkları ve tarih sayfalarında kalan bu şenlikler, "Sürnâme" müellifleri tarafından daha canlı, sanatlı ve gösterişli ifadelerle edebiyatımıza kazandırılmıştır (Arslan, 1999).

Kişiler ve toplumlar düşüncelerini demokratik olarak dile ifade edebilirler. Sporda, sanatta, kültürde ve düşüncede kendilerini dile ortaya koyabilirler. Milletler gelenekleri ve başarıları ile birlikte anılırlar ve ulusal bilinçlerini devam ettirirler. Sporun Osmanlı döneminde surnamelere yansması bunun tipik bir örneği olarak incelenebilir.

GELİŞME :

Osmanlı döneminde pek çok padişah, sadrazam, şehzade, asker, din adamı ok atmış, güreş yapmış ve yüzmüştür. Örneğin; IV. Murad Han, Hind elçisinin "kurşun ve ok işlemez" diye getirdiği gergedan derisinden yapılmış kalkanı, ok atıp iki yerinden delmişti. Ciritle deldiği 8 Arnavut kalkanı Budin'in Beç kapısına astırmış, yine ok sapladığı 12 zırh'ı Kahire'ye göndermişti. Ok meydanında 706,5 m. Ok atmış, adına nişan taşı diktirmişti. Topkapı sarayında ki demir-gümüş karışımından kapıyı okla delmişti. Avcı lakabı ile anılan IV. Sultan Mehmet avla ilgili sporlarda büyük bir şampiyondu. 1789 da III Selim adına taş dikilmiştir. Cirit ve diğer oyunlar ve sporlar için Osmanlı padişahları- gelenek olarak 9'ar at beslerlerdi. IV. Murat ise 40 at besler ve koşu halinde iken, bir attan diğerine atardı. İslam dininde, Hz. Peygamberin güreş, ok atma ve koşu..... gibi sporları yapması; atıcılığı, yüzmeyi ve koşu... gibi sporları öğrenmeyi ve öğretmeyi emretmesi ve bunları ibadetten sayması Osmanlıda sporun yaygınlaşmasında rol oynamıştır (İmamoğlu, Türkmen, Akdenk, Çebi, 1999). Süleymaniye Camii yapıldıktan sonra burada görevlendirilecek imamlardan aranan özellikler sıralanırken "...İyi ata binmeli, idman yapmalı, sporcu olmalı, sıhhatli ve yakışıklı olmalı" denilmektedir (Taneri, 1997). Osmanlı her ne kadar sömürge amacı gütmemiş, gittiği yerlere İslam'ın adalet, eşitlik ve kardeşlik anlayışını götürmeye çalışmış ise de neticede yayılmacı ve savaşçı bir politika izlemiş ve bu amaçla spordan faydalanmıştır (İmamoğlu, Türkmen, Akdenk, Çebi, 1999). Şölenler/ Spor şenlikleri insanların yaşamında önemli bir topluluk oluşturucu işlev yüklenirdi. Şölenler/ spor şenlikleri politika, din, eğitim kültür ve askeriye gibi yaşamın farklı toplumsal alanlarında bir kesişme noktası oluştururdu. Spor şenlikleri insanlığın gelişimi içinde bir toplulukta kolektif heyecan yaratır ve duygusal yaşamın kontrolünde önemli rol oynarlar. Osmanlı da sporun bu özelliğinden faydalanmıştır (İmamoğlu, Türkmen, Akdenk, Çebi, 1999).

Sûrnâmelerde Yaya Yarışları Ve Koşular : Osmanlı devletinde uzak yerlere acele haber göndermekte yararlanılan "peykler" (Tatar postacıları) gece istirahati nedeniyle ara vermeksizin koşabildiklerinden daha çabuk hedefe ulaşabiliyor ve daha güvenilir sayılıyorlardı. Tam günlük performansları 25 ile 30 fersah olarak bilinen peykler, İstanbul Edirne arasındaki 156 km mesafe için bir gün ve bir geceye ihtiyaç duyuyorlar ve böylece saatte ortalama 6,5 km koşmuş oluyorlardı (Yıldırım, 1997). Osmanlıda düğün ve şenliklerde yaya yarışlarında sportif oyunlar içerisinde yerini almıştır. Cavel bugün "maraton yarışı" dediğimiz bu yaya koşusunu etraflıca anlatır. Bu yarışa katılanlar 20 – 30 kişi kadardı. Bunlar padişahın çadırına en az 15 mil uzaklıktan yarışa başlamışlardır. İlk gelenlerden 45 dakika sonrada yarışı bitirenler de vardı. Yabancı tanık bu yarışa at üzerinde izlemiştir. Bunların bazılarının yorulup yarı yolda yürüdüklerini, bazılarının ise dermansızlıktan kıpkırmızı bir yüzle yürümeye çalıştıklarını, ama padişahın önüne yaklaştıklarında tümünün de koşmaya başladığını söyler. Bunlar yarışı bitirince padişahın önüne gidiyor eğilip yeri öpüyor ve ödülleri alıyorlardı. Padişahın bu yarıştan hoşlandığını belirten Cavel, Timurtaş ovasındaki yarışları seyretmek için belki 20.000 kişi toplandığını da sözlerine eklemiştir (Nutku, 1987). Düğünlerde eğlence olarak bir nevi yaya yarışları da yapılıyordu. Bu yarışlar maratona andırıyordu. Kendine güvenen kişiler yarışa katılıyor, yarışa bitirebilenler padişahın ödülleri alıyordu. 1675 sünnet düğününde böyle bir yarışın 20 km yakın bir etapta yapıldığını aşağıdaki mısralarda görüyoruz:

O âlemin padişahı, koşu yapan tiryaki
Topluluğuna cömertlik gösterdi
Önce bir gümüş maşrapa konuldu
İç i gümüşle dolu idi
Meydanın başından acele ederek
En önce yetişen tiryaki bu gümüşü aldı (Arslan, 1999).

Sûrnâmelerde At Yarışları : Osmanlı Türklerinde at, onur, sevgi ve saygı unsuru olmuş, sadece savaş aracı olarak kullanılmamış onunla beceri ve yetenek gösterileri yanı sıra yarışlarda yapılmıştır. Sporla iç içe yetişen şehzadeler padişah olunca da sporla ilgisini kesmez "adet'i kadime"den (görenek) olduğu için saltanata çıkışta. Enderundaki sporcuların yaptıkları çeşitli müsabakaları seyrederek (İmamoğlu, Türkmen, Akdenk, Çebi, 1999). Osmanlılarda at her şölen ve eğlencede en büyük yarışma ve gösteri aracı olarak da kullanılmıştır. Osmanlılarda en önemli at yarışları ve gösterileri padişah huzurunda yapılanlar olmuştur. Bu gösteriler dört nala giden atın üzerinde iken yerden para almak, eğer üzerinde ayakta durmak, atın boynundan dolaşmak, havaya atılan topu tutmak, at üzerinde parende atmak ve amuda kalkmak şeklinde yapılırdı (Afyon, Tunç, 1997) Osmanlı sarayında cümdi adıyla anılan bir bölük veya koğuş bulunuyordu. Bu terim yalnız sıfat olarak iyi ve hünerli binicileri tanımlıyordu. Her keskin cümdinin doğal yeteneğini geliştirerek becerisini en üstün duruma getirdiği özel gösterileri vardı (Nutku, 1987). Evliya çelebi, Haziran 1664'te elçilikle Viyana'ya gönderilen kara Hasan Paşanın askeri içindeki cümdilerin Viyana'ya girerken yaptıkları cümdilik gösterilerini şöyle sıralıyor: "Bu askerin ortasında 40-50 kadar kırmızı şalvarlı cümdiler atları üzerinde baş üstü dikilerek, türlü türlü silahşörlükler ederek, birbirine topuzlar atıp tutarak at üzerinde bağdaş kurup ve diz üzerinde eğerde oturup rahvan at koşturarak, atların karnı altından girip öbür tarafından çıkararak, at boynuna sarılıp yine ata üzengeye basmadan dönerek binip ve yine at koştururken atının kolanını çözüp eyeri eline alıp çıplak at ile yıldırım gibi koşarken yine eyeri altına koyup atı eyerleyerek koşturmaya devam edip at üstünde ayak üzere durarak, namaz kılar gibi eğilip kalkarak ve bir ayak üzeri durup kimi uyuyormuş gibi yatmış olarak geçtiler. Viyanalı kafirlerde cümdilerimizin bu inanılmaz gösterilerini şaşkınlıkla seyrediyorlardı"(Kahraman, 1995). Bir başkası II. Mehmet'in Edirne şenliğinde at üstünde çeşitli göze hoş gelen akrobasi hareketlerini sürname ile tasvir etmiştir (Gelibolulu Mustafa Ali, 1996). Yine 1675 Edirne şenliğinde düzenlenen düğünlerde padişah huzurunda at yarışları düzenlenmiş, at yarışları üç kategoride yapılmış. İlki üç saatlik yerden, ikinci aşama 4 saatlik, üçüncü aşamada 6 saatlik uzaklıktan yapılmıştır (Güven, 1992). Osmanlılarda özel şenlikler ve günler dışında düzenli ve günümüzün anlayışına yaklaşık at yarışları ilk kez 1881 yılında Sultan Abdülaziz döneminde başlamıştır. Bu yarışlar padişahın korumasında düzenlenirdi. Ülke at yarışçılığında bir aşama bölümü olan bu yarışlar, belirli güzergah üzerinden, her defasında süre uygulaması ile yapılırdı, sporla ilgili gösterilere büyük ilgi duyan Sultan Abdülaziz bu yarışlarda başarı gösteren atların sahiplerine büyük ödüller vererek bir ölçüde de olsa ülkede iyi tür at yetiştirilmesini teşvik etmiştir (Güven, 1992). At yarışlarına olan bu ilginin surnamelerde geçtiğini görmekteyiz. "Nâbi Sürnamesinden" at yarışları ile ilgili bazı beyitler şöyledir:

O sırada bir hafta geçti ve
Başka bir güne niyet ettiler
Birbiri ardı sıra on yedi tane
Hızlı koşabilen at gördüler

Birisi diğ erinden daha üstündü
Adeta ayağı toprağa değ mezdi
Hepsinden önce yetişen hızlı atlı
Yirmi bin akçe öd üldü aldı
Onun arkasından ikinci gelen ise
Alemin şahı padişahı on bin akçe aldı. (Arslan, 1999)

Sûrnâmelerde Güreş :Türk boylarında özellikle Anadolu'da, bayram, düğ ün, sünnet düğ ünü, Pazar ve panayırlar baş ta olmak üzere çeş itli milli sosyal gün ve şö lenlerde güreş tutmak adeta yaş ayaş ın ve törenin bir parçası haline gelmiştir (Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu,1990).Osmanlı İmparatorluğ unun büyüme ve yükselme dönemlerinde de güreş sporu sarayda ve halk arasında büyük ilgi görmüş ve sevilmiştir. Osmanlı devletinde birçok padişah ve beylerin kendilerinin de güreş yapmaları, güreşçiliğ i meslek sayarak güreşçileri de çok itibarlı mevkilere getirmeleri bir çok ünlü baş pehlivanın yetişmesini sağlamıştır. Sultan Abdülaziz ve IV. Murat güreşçileri himaye etmişler, kırkpınar da başarı göstermiş pehlivanları saraya alıp, saray bahçesinde güreşe ayrılmış meydanlarda çalışmalarını sürdürmelerini sağlamışlardır. Osmanlı devletinin sınırları içerisindeki pehlivanlar aynı tarz çalışmayı sürdürerek, Mayıs ayı başlarında yola çıkarak bugünkü hızlı ulaşım araçları olmadığı için devamlı güreş yaparak kırkpınara ulaşırlardı.Osmanlı devletinde Abdülhamit zamanına kadar bayramlarda, düğ ünlerde ve sayılı günlerde bir hassa Cuma günleri davul zurna ile Osmanlı devletinin her tarafında sınıf farkına bakılmadan on yedi yaşından kırkına kadar çeş itli sıklıkta ve büyüklükte pehlivanlar yağ lanıp güreşirdi (Bıyıklı, 1993).Osmanlı'da düğ ün güreşleri, gelin oğ lanın evine geldikten ve öğ le yemeğ i yendikten sonra başlardı. Güreş yapılacak yer birkaç gün önceden belirlenir. Bu yerin mümkün ise çimenlik bir yer olması arzu edilirdi. Böyle bir yer yoksa elverişli bir harman yerini köy çocukları sağ dıcm yönetimi ve gözetiminde toprağ ını temizleyerek, sulayıp yumuşak bir duruma getirirlerdi. Öğ le yemeğ i yenildikten sonra, damadın babası veya o ölmüş ise damat, köy büyükleri ve misafirlerle birlikte davul zurna ö nlerinde çalarak güreş yerlerine gelirler, güreş yerlerine gelirken de pehlivanlara verilecek ödülleri (deve, tay, tosun, koç, keçi, kumaş vb.) beraberinde getirirlerdi. Bu ödülleri güreşçilerin heyecanını ve şevkini arttırmak için renkli bezlerle ve ipek baş örtülerle süslenirdi. Güreşler düğ ün şebibinin varlığına göre (deste, ayak, orta ve baş) olmak üzere genelde dört boya ayrılarak yapılır. Boylara verilecek ödülleri çevredeki köylere okuyucular (okuntular) gönderilerek duyurulur. Düğ ün büyük olacaksa gazetelere ilan verilerek başka illerdeki pehlivanların gelmesi sağ lanır (Kahraman, 1995).

Düğ ün ve şenliklerde yapılan güreş müsabakaları ve gösteriler edebi eserlere de konu olmuştur. Enveri "Düsturname" adlı eserinde Osmanlıları anlatırken Ertuğ rül Bey için pehlivan sözcüğ ünü kullanıyor ve ş u dizelerle anlatıyor:

O ikisi yolculuk ettiler
Ertuğ rül Bey'in nöbeti geldi
14 yaşında asker oldu
Muhabbetli bir er geldi
Beline kılıç bağ layarak tekbir etti
O zamanlar bir pehlivan pir olmasına rağ men
Onu bilen yoktu
Bunlar Bilecik'i fethederek Sultan köyüne geçtiler (Kahraman, 1995)

Sûrnâmelerde Cirit Oyunu :Osmanlı imparatorluğ unun ikinci hükümdarı olan Orhan Gazi Bursa'yı aldığı zaman buradaki Balıklı köyü ile Atçılar meydanı arasındaki sahayı koş u ve cirit meydanı olarak vakfetmiş ve o tarihlerde bu meydanlarda her Cuma günü at yarışları ve cirit gibi atlı oyunlar tertip etmişlerdir. Evliya Çelebi, İstanbul'da Kağ ıthane yolunda meşhur bir cirit meydanı olduğunu, o devirde devlet büyüklerinin ciritle yakından ilgilendiklerini bu oyunların tertibini himaye ettiklerini nakleder (Gezder, 1991). Cirit oyununda davul zurna; Köroğ lu, ceng-i harbi ritimleri ile birlikte koş u ve cirit havaları çalardı. Burada davul ve zurna bir şenlik aleti olarak görülmemelidir. Davul zurna hücumun hızlı veya yavaş tutulması, kaçan ciritçinin kendini toparlamasında motivasyon görevi görmektedir (Güven,1992). Binicilik ve cirit yalnızca şenliklerde değil köy yerlerinde bile sık sık yapılan gösterilerdendi.Osmanlı döneminde 1675 yılında Edirne'de yapılan şenliklerde cirit oyunlarından hüneler gösterilmiştir. Şenlikleri seyreden Dr. Covel atlar üzerinde gösteriler yapanların çok usta biniciler olduğunu anlatmaktadır. "Burada iyi cins atlara binmiş usta binicilerin çok güzel cirit oynadıklarını gördüm. Bunlar hasımlarını kovalıyor ve bazen de onları yere düşürüyorlar. Hepsi atlarına hakim. Bir tanesi yüzüne doğru uç an ciridi havada yakaladı. Bunlar ciriti yere saplıyorlar. At hızla koşarken eyerden kayıp yere düşmeden ciridi alıyorlar ve yine ustalıkla eğ erin üzerine

oturuyorlar" (Güven, 1992). Cirit oyununda surnameler de ifade ediliyordu. "Ali Sürnâmesi" ciriti anlattığı bölümde bu oyunu Mısır cümdilerinin oynadığını, sayılarının 300 kadar olduğunu, yanlarında ciritleri toplamak için birer piyade bulunduğunu aşağıdaki beyitlerde anlatıyor:

Üç yüz çabuk atlı Mısırlı idi
Hepside korkmadan ciride çıktılar
Önce ciridi sundular
Ve oyunu mükemmel kıldılar
Her birisi yanında birer yardımcı
Piyade ile göründüler
Cirit düştükçe alır tekrar atarlar
Böylece üzerlerine düşeni yaparlar (Arslan, 1999) .

Bu sporun padişahlar tarafından yapılması surnamelere daha abartılı olarak konu olmalarına sebep olmuştur. Divan Şairi Haşid İbrahim Sultan II Selimin Ciride çıkışını şöyle anlatıyor:

Cenab-ı Hazret-i Sultan Selim Han-ı melek haslet
Ciride bindi cem idüp mukrareblerden erkani
Biri birine gerçi hamleler çok ittiler amma
Cenab-ı Padişah-ı kahraman-ı itti ceylanı.

Enderunlu şair Vasif da Sultan II Mahmut'un cirit oynamasını şiirlerle anlatmaktaydı:
Niye silküp at çıkardıkça alay-ı hasmına
Her gören tahsin ider o Şah-ı ejder savleti (Gezder, 1991).

Sürnâmelerde Okçuluk : Okçuluk Türk şenliklerinde yabancılarında hayranlıklarını uyandıran bir spordu. 1554 ile 1562 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiliz elçisi Ogier de Busbecq İstanbul'da gördüğü okçuluğu uzun uzadıya anlatır. "Kullandıkları yaylar bizimkilerden çok daha sağlam. Bir Türk uzun bir eğitimden sonra en sıkı yayı bile kulağının arkasına kadar çekebiliyor. Öylede iyi nişancılar ki, savaşta karşı taraftaki bir adamın gözü gibi herhangi öldürücü bir yerini kolayca vurabiliyorlar. Okçuluğu öğrendikleri okulda, bir mangır büyüklüğünde olan hedef noktasının çevresini gayet ustalıkla nişanlıyorlar; Bunu beş altı ok kullanarak yapıyorlar ve hedef noktasının içine ya da dışına koymadan tam sınır çizgisi üzerine oklarını saplıyorlar" (Nutku, 1987). Fatih İstanbul'u aldığı hemen sonrasında karargahını kurduğu ilk yer olan bugünkü Okmeydanı'nda önce okçular tekkesi adı altında, antrenman salonlarının aş evlerinin bulunduğu bir kulüp kurarak sporla uğraşan kişilere bir bina yaptırarak bahçesinde sporcuların ok atabileceği menziller yaptırmıştır (M.Z.E.Çelebi).

Sürnâmelerde Matrak Oyunu :Matrak oyunu, düzenli bir biçimde yapılan ve birazda dansa benzeyen bir tür eskrim oyunudur. Matrak oyununun mucidi ya da ünlü bir matrak ustası olarak "Matrakçı Nasuh" gösterilir. Matrak genellikle şimsir ağacından yapılır, cilalanır, dışına sahtiyan sarılır ve ucundaki topuzu yumuşak bırakacak şekilde sarılırdı. Rakipler ellerine birer matrak alarak iki takım halinde meydana çıkarlar ve bir nevi askeri talim kabilinden gösterilerini yaparlar. Bu oyunda amaç matrağı rakibin kafasına vurabilmektir. Matrak oyununda atak sırasında sık vuruşlarla rakibe kurtulabilmek için yaptığı savunmada bir beceri gerektirmektedir. Matrak oyununda atak sırasında sık vuruşlarla rakibe yaklaşılır ve geri çekilerek savunmaya geçilir. Oyuncular bir ellerinde yastık, öbür ellerinde de matrak tutarlar. Usta matrakbazlar hiç darbe almadan rakiplerini pes ettirir ve oyunu kazanmış olurlardı (Arslan, 1999). Matrak oyununa 1582 şenliğinde sık sık rastlarız. Bu şenliğin bir gününde yetmiş kişi bir Macar kalesi ya da palangası önünde önce ikişer ikişer, sonra hep birlikte dövüşmüşlerdir; bunların sağ ellerinde değnekler, sol ellerinde yuvarlak yastıklar bulunuyordu. Yine aynı şenliğin başka bir gününde elli kişi ellerinde kalkan yerine yastıklarla ve sağ ellerinde kısa değneklerle alana çıkmışlar, önce iki kişi karşı karşıya, sonrada hep birden karışık bir biçimde düello etmeye başlamışlardır. Böyle bir oyunu 1665'te Sadr-ı Azam Fazıl Ahmet Paşanın Avusturya elçisi Grafvan Leslie onuruna düzenlediği gösteride izleriz; bu gösteride iki yüz kadar genç Türk ellerinde değneklerle dövüşmüşlerdir, aynı gösteride cirit oyunları da yapılmıştır (Nutku, 1987). Manzum "Sürnâmelerden" yalnızca "Âli Sürnamesinde" matrak oyunu ve matrakbazlar anlatılmaktadır:

Bir bölük matrakçı asker
Sûr gibi ard arda dizildiler
Değneklerin birbirine değerek çıkardıkları sesler
Büyük bir gürültü ile gök yüzüne yükseldi

İki üç yüz cesur asker
İkişer ikişer düzenli olarak dizildiler

Bir yandan oyuna başladılar
Bir bölük oyuna sanat izlenimi verdi
Sonunda matrakçıların çabukları
Bir oyun ile yeryüzünü kale biçimine soktular
Her birinin iki ayağı pergel gibi
Açıldı ve düz bir duvar şekli oluşturdular (Arslan, 1999) .

Sûrnâmelerde Kabak Oyunu : "Ali Sürnamesinde" bir nevi okçuluk gösterisi olan "Kabak oyunundan" söz edilmektedir. Beyitlerden anladığımız kadarıyla "kabak (kedü)" kelimesi "hedef, nişangah" anlamına gelmektedir kabak oyununda bu hedefe ok atmayı ve bu arada çıkarılan oyunları ifade etmektedir:

Bu oyunu ilan ettiler ve
Meydandaki kabağa ok attılar
Kabak bir mum kadar inceydi
Pervanesi de kendisine atılan bütün oklardı
Atılan her ok sahibinin
Yükselmesini sağladı
Mızrağın başındaki ok dolu kabak
Sanki ateşli bir güneş gibiydi
Yahut bir parlak aya benziyordu
Ve oklar onu yıldızlar gibi kuşatmıştı (Arslan, 1999) .

Ali Sürnamesinde bahsedilen kabak oyununda okçuların ok atışlarını atlar üzerinde yaptıklarını, ok atılan kabalıkların bir güneş gibi olduğunu, yine kabağın aya, oklarında onu kaplayan yıldızlara benzediğini güzel benzetmelerle anlatıyor.

Sûrnâmelerde Azab Oyunu : Diğer surnamelerde rastlanmayan sadece Ali Sürnamesinde yer alan bir oyunda azab oyunudur. Azablar bir denizci sınıftır. Eserde bahsedilen gösteriyi yapanlar ise "Galata Azablarıdır". Bunlar iki üç yüz kadar neferdir. Reisleri bu azabları ikiye bölmüş, bunlar koşular yapmış, denize dalıp çıkmış, karada gemi yürütmüş yaptıkları gösterilerle bir nevi hüner ve sihir göstermişler ve padişahın keremine mazhar olmuşlardır :

İki üç yüz tane yiğit
Elleri ve ayakları silahsız
İki reis onları ikiye ayırarak
Halkı azab oyununa davet etti
Yeryüzü ulu bir denizdi ve
Oyun o denizde bir tek sandal gibiydi
Her azab öyle bir yüzücülük yaptı ki
Halk şaşkınlık denizine boğuldu
Bazen yel gibi eser geçer
Bazen de ateş gibi yanar
Birbiri ardı sıra deniz dalgası gibi
Oyun sandalını batıya dek yürüterek
Hünerliğin arzına erdiler
Oyun cünbüşünde sihirbazlık yaptılar
Oyun nedeniyle iki üç yüz azab
Cömertlik denizine daldılar
Her biri balık gibi nimete boğuldu
Tenlerini akçe kapladı (Arslan, 1999)

Sûrnâmelerde Gemi Savaşları Gösterisi :Gemi savaşlarını anlatan bir bölümü incelediğimiz manzum "Sûrnâmeler"den yalnızca "Nâbî Sürnamesi"nde görüyoruz. Nâbî'ye göre 1675 düğününde biri kalyon diğeri kadirge olan iki gemi karada yürütülerek, birbirlerine top tüfek atarak tam bir deniz savaşını canlandırmışlardır:

Ansızın seyrâna bakarken,
Meydana iki tane gemi yürüdü.
İkisi de birbirinden güzel, ölçülü.
Birisini kadırğa, diğeri kalyon.
Karada, su olmaksızın geçip gittiler (savaştılar).
Susuz fakat güç dolu
Birbirine top ve tüfek attılar
Karada kurallı bir savaş yaptılar (Arslan, 1999).

Sûrnâmelerde Kale Savaşları Gösterisi :Âli'nin anlattığı 1582 düğünündeki kale savaşları ve bu arada yapılan gösteriler buna en güzel örnektir. Âli'ye göre bu şenlikte iki kale şekli gösterilmiş, bunlardan siyah olanı kafirlerin, beyaz olanı ise Müslümanların imiş. Kalelerin üzerinde ellişer kişi bulmuyor, bunlar silahlarla birbirlerine hücum ediyorlar. Ayrıca kalelerde gerçek toplar ve tüfeklerde vardı. Hatta bu gösteriler gerçeğe o kadar uygundur ki kaleler birbirinden dil ve esir alıyorlardı. Bu savaş gösterisi sırasında düşman kalesi yıkılmış, içindekiler esir alınmıştır. Kale savaşlarının devamı olan bir gösteriyi de Âli, bu bölüme ekliyor ki kaleler yıkılınca içerisinde köpekler ve domuzlar çıkmış, bunlar halkın arasına karışınca görünmemiş bir manzara arz etmiştir :

Zengibâr kalesine karşı durarak,
Karanlık gece içinde ateş saçardı,
- Seher, Müslümanların ,
Gece, ise kafirlerin burcu idi,
Birbirlerine karşı savaş ve kavga ettiler,
Havâdis yüzünden ölümler olurdu,
Bu görüntü üzere iki garip burç geldi,
Birisini İslâm'ın incisine parlak bir kutudur(Arslan, 1999) .

SONUÇ :Sonuç olarak; İnsan vücudunun gücüne, maharetine dayanan ve sürnamelere yansıyan sportif oyunları; yaya yarışları, at yarışları, güreş, matrak oyunu, cirit oyunu, kabak oyunu, cündilerin gösterileri (binicilik), azab oyunu,okçuluk, gemi savaşları gösterisi, kale savaşları gösterisi olarak vb. sıralayabiliriz. Osmanlılarda spor faaliyetleri insanların kendilerini daha güçlü, zinde çevik ve hareketli tutmaları sağlanmasında, Asya'dan gelen örf ve adetler, İslam dininin etkisi ve sosyal bütünleşmeyi sağlama çapaları halkın iç dünyasına yansımış ve sür namelerde büyüklük, güçlülük, güzellik gibi konularla methiye amacına dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- AFYON, Y., TUNÇ, A. (1997), Beden Eğitimi ve Spor Tarihi, Konya
ARSLAN, M. (1999), Türk Edebiyatında Manzum Sürnâmeler
BIYIKLI, Y. (1993), Genç Güreşçi Yetiştirilmesi Konusunda Kamu Kuruluşlarının Rolü ve Bursa Bölgesi Örneği, Ozan Yayıncılık, İstanbul
DEVELİOĞLU, F. (1996), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, 13. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, Sayfa:804,964-965,
GELENEKSEL SPOR DALLARININ GELİŞTİRİLMESİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU, Ankara, 1990
GELİBOLULU MUSTAFA ALİ, (1996) Cami'u'l Buhur Mecali-İ Sur, TDK Yayınları, Ankara
GEZDER, N. (1991), Ata Sporlu Atlı Cirit, Erzurum
GEZDER, N. (1999). Türk Kültürünün Hamaset Unsurlarından Atlı Cirid, "Osmanlıda Spor" sempozyumu, 26-27 Mayıs, s.89-111, Konya.
GÜVEN, Ö. (1992), Türklerde Spor Kültürü, Ankara
İMAMOĞLU, O., Türkmen, M., Akdenk, M., Çebi, M. (1999). Osmanlı Devletinin Spor Politikasını Etkileyen Unsurlar, "Osmanlıda Spor" sempozyumu, 26-27 Mayıs, s.61-71, Konya.
KAHRAMAN, A. (1995), Osmanlı Devletinde Spor
M. Z. Evliya Çelebi (Çev: Zuhuri Danışman), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt-1, Yaylacık Matbaası
NUTKU, Ö. (1987), IV. Mehmet'in Edirne Şenliği
TANERİ, A. (1997). Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı, Konya. S. 194
YILDIRAN, İ. (1999), Osmanlı Saray Teşkilatında Haberci, Uzun Mesafe Koşuları, Peykter